

Příprava učitelů, karierní systém, odměňování v primárním a sekundárním vzdělávání – Rusko

Seminární práce

Úvod

Tématem této seminární práce je příprava na povolání učitele v Ruské federaci, struktura tamějšího vzdělávacího systému a srovnání platů ve školství s průměrnou mzdou.

Rusko jsem si vybral ze dvou hlavních důvodů. Poměrně dost lidí v mém okolí pochází z Ruska a byli tedy po určitou dobu součástí školského systému jakožto žáci a mohli mi poskytnout detailnější informace, které nelze vyčíst z oficiálních statistik. Dále je bohužel nutné zmínit, že v době psaní této práce stále trvá agrese vůči Ukrajině ze strany Ruska¹. Chtěl jsem tedy prostřednictvím této práce detailněji poznat ruské školství, abych o něco lépe porozuměl tomu, jak jejich společnost smýšlí.

Cílem této práce je rozebrání struktury vzdělávacího systému, podmínek a přípravy učitelů, obojí podpořeno o výběr ze statistických výzkumů posledních let.

Ruský vzdělávací systém

Vzdělávací systém v Ruské federaci je velmi podobný tomu v České republice, vykazuje však několik zásadních odlišností. Jak můžeme vidět na obrázku 1, děti ve věku od 2 do 6 let se účastní předškolního vzdělávání a pak nastupují na školu, která jim většinou poskytuje všeobecné vzdělání až do dospělosti². První a druhý stupeň základního všeobecného vzdělávání trvají čtyři a pět let, tedy opačně, než je tomu u nás. Po absolvování těchto 9 let mohou studenti pokračovat další dva roky ve všeobecném vzdělávání, či nastoupit na specializovanou školu (obdobu učňovského školství a specializovaných středních škol, např. zdravotnických), které opět trvá 2 roky. Pouze ti, kteří pokračují ve všeobecném vzdělávání, mohou složit státní závěrečnou zkoušku (maturitu). Zkouška se skládá povinně z ruského jazyka a matematiky, další předmět si studenti zvolí podle toho, na jakou vysokou školu chtějí nastoupit. Školní docházka je pro všechny žáky povinná po dobu 11 let. Pokud muži nepokračují ve studiu na vysoké škole, nastupují po skončení školní docházky na vojenskou službu.

Pozastavme se ještě na okamžik u závěrečných zkoušek, které neslouží jen jako známka dosažení vzdělání, ale také jako přijímací zkoušky ke studiu na vysoké škole³. Tyto jednotné zkoušky byly zavedeny v roce 2008, při jejich prvním použití však 25,3 % studentů propadlo z literatury a 23,5 % z matematiky, což následně vedlo k vlně stížností [2].

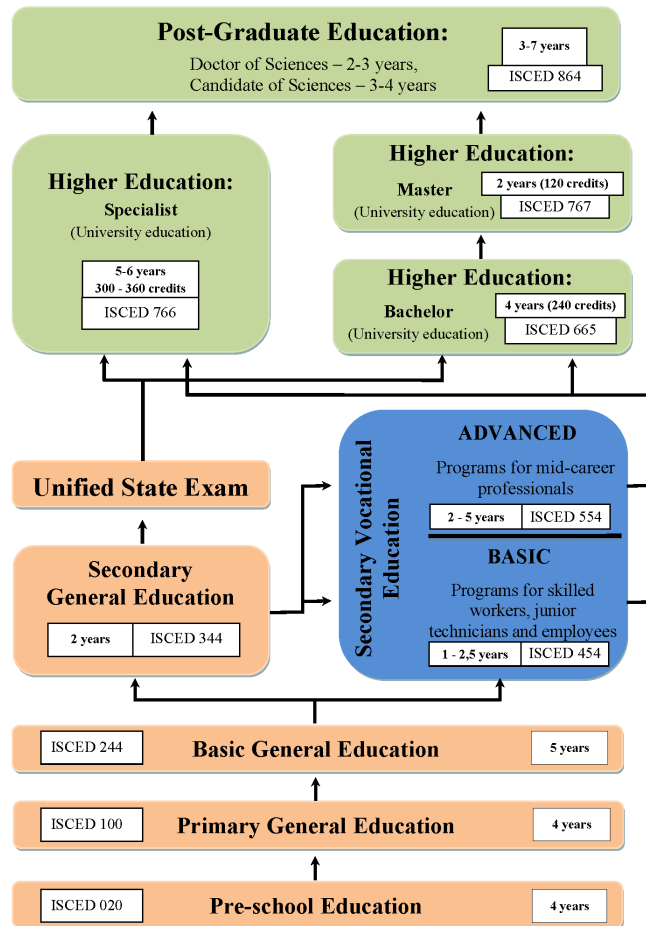
¹ Ruská invaze začala 24.2.2022, tento text byl vytvořen během září 2022.

² Ve venkovských oblastech se vyskytují školy, které poskytují např. pouze první stupeň vzdělání, ale tento typ škol je spíše výjimkou [3]

³ Některé vysoké školy konají ještě další zkoušky, např. formou pohovoru.

Co se týče klasifikace, tak ruské školy používají číselné hodnocení 1 až 5, kdy 5 je nejlepší známka a 1 nejhorší, tedy obráceně, než je tomu v ČR. Reálně je však hodnocení 1 udělováno velmi zřídka, neboť už hodnocení 2 je definováno jako „nedostatečné“.

Diagram of Russian education system

Obrázek 1: Diagram ruského vzdělávacího systému. Zdroj [1]

Univerzitní vzdělání pak v Rusku podle zprávy UNESCO obdržela více než polovina populace, což je více než dvojnásobek průměru zemí OECD [4]. Systém univerzitního vzdělávání byl dlouhou dobu odlišný od tzv. Boloňského systému, který je rozšířený v západních zemích včetně Česka. Studenti neměli dobu nijak rozčleněnou a na konci studia obdrželi titul „specialista“⁴, obdobu boloňského „magistr“, na obrázku 1 to odpovídá levé větvi zelené části. V roce 2003 však Rusko podepsalo Boloňskou deklaraci a zdejší univerzity začaly přecházet na tento model vzdělávání [5].

Poznamenejme, že celý vzdělávací systém má na starosti Ministerstvo pro vzdělávání, které vzniklo v roce 2018 rozdělením Ministerstva pro vědu a vzdělávání. Od roku 2020 je ministrem Sergej Kravcov [6].

⁴ Zde použit doslovný překlad, v české literatuře bychom mohli narazit na synonymum tohoto výrazu.

Obecné informace použité v této části pocházejí z [7] a ústního svědectví, není-li uvedeno jinak.

Vzdělávání a příprava učitelů

V přechodí části je uvedeno, že studenti ukončující druhý stupeň obecného vzdělávání skládají jednotné závěrečné zkoušky. Podobu těchto zkoušek si každý student volí sám v závislosti na tom, na jakou vysokou školu se hlásí⁵. Jelikož tyto zkoušky slouží také jako přijímací řízení, je každému předmětu přidělen určitý počet bodů a jako výsledek zkoušky pak uvedeno, kolik bodů student získal z maximálně možných. Tyto body pak tvoří „hlavní známky“, které jsou následně statisticky převedeny na konečné výsledky. Přesný postup, jak se konečné výsledky vypočítávají, je však netransparentní, což bývá ze strany studentů kritizováno.

Co se týče vysokoškolské přípravy učitelů, každý učitel na státní škole musí umět perfektně rusky – buď být rodilým mluvčím, nebo mít oficiální osvědčení o své znalosti jazyka. Na soukromých školách, kde se často vyučuje v angličtině, toto nebývá podmínkou. Pokud chce někdo stát učitelem dětí v předškolním stupni vzdělávání (ve školce) nebo na prvním stupni základní školy, tak nemusí mít vysokoškolské vzdělání. Stačí vystudovat obdobu naší střední pedagogické školy. Studenti, kteří se pro tento krok rozhodnou po ukončení 9 let školní docházky, nastupují na čtyřroční kurz, kdežto ti, kteří dostudují celých 11 let, mají pouze tříletý kurz [8].

Kdo se chce stát učitelem na vyšším stupni, musí vystudovat příslušný obor vysoké školy. Lze studovat přímo pedagogický institut, či studijní obor na klasické univerzitě zaměřené na pozdější vzdělávání. Kurikulum pedagogického vzdělání je velmi podobné tomu v ČR, studenti se vzdělávají odborně v předmětech, které chtějí později učit, zároveň se zabývají didaktikou či psychologii a též podstupují praxe přímo ve školách.

Výzvy pro vzdělávání učitelů v Rusku

Následující část se věnuje výzvám, jakým čelí ruské pedagogické školství. Ze zprávy o stavu vysokoškolské přípravy učitelů z roku 2015 [9] je patrné, že od rozpadu Sovětského svazu je stále sílící tendence rozšiřovat vyučované obory na pedagogických fakultách mimo učitelskou přípravu v zájmu navýšení počtu studentů. Z vysokých pedagogických škol se tak stávají klasické univerzity. Tento trend je zapříčiněn několika důvody. Poměrně velké množství ministerských úředníků se domnívá, že v moderních školách již není třeba osob, které byly speciálně připravovány na povolání učitele, ale že postačí, když si odborníci v daném oboru doplní jakousi obdobu českého pedagogického minima. Jako argument pro tuto myšlenku slouží dva hlavní faktory: demografická situace v Rusku, kdy v poslední době neustále klesá porodnost a do škol tak nastupují slabší ročníky; dále pak relativní přebytek osob s učitelským vzděláním v poměru k počtu škol⁶. Odborníci na vzdělávání však upozorňují, že spíše než na snižování počtu pedagogických fakult by se Rusko mělo zaměřit

⁵ Samozřejmě s výjimkou povinné zkoušky z ruského jazyka a matematiky.

⁶ Samotných učitelů je pak ovšem nedostatek.

na reformu výuky na těchto fakultách tak, aby lépe vyhovovala moderním potřebám vzdělávání. Tyto snahy o reformy již začaly na několika univerzitách, nejsou však ještě rozšířeny po celé zemi.

Za pozitivní fakt se dá považovat to, že výsledky této a jiných podobných zpráv byly reflektovány v *Koncepci přípravy pedagogického personálu pro vzdělávací systém na období do roku 2030* [10]. Tato koncepce by měla být realizována mezi lety 2022-2030 ve třech etapách. *Koncepce* je založena na několika základních principech:

- pochopení role učitele, vychovatele jako klíčové postavy pro zajištění kvality všeobecného vzdělání a pro budoucí rozvoj země, zavádění hodnotově-sémantického přístupu ke vzdělávání učitelů budoucí generace Ruské federace.
- otevřenost a nezávislost posuzování kvality školení pedagogických pracovníků a efektivnosti realizace činností *Koncepce*
- rozvoj systému pro školení učitelů s přihlédnutím k aktuální výzkumné agendě v oblasti vzdělávání.

Hlavními cíli⁷ pak jsou:

- zajištění jednotného přístupu k realizaci předmětu, metodická a psychologicko-pedagogická příprava budoucích učitelů
- zajištění jednotných přístupů k procesu vzdělávání a utváření společenské odpovědnosti jednotlivce
- rozvoj personálního potenciálu vzdělávacích organizací, zavádění programů pro školení pedagogických pracovníků
- zapojení studentů a specialistů z různých oborů do výuky v pedagogických oblastech vzdělávání, rozšiřování školení v další pedagogické kvalifikaci s přihlédnutím k požadavkům dynamicky se měnícího systému obecného a doplňkového vzdělávání dětí
- zahrnutí systému přípravy učitelů do řešení problémů digitální transformace ekonomiky a veřejného života

⁷ Kromě uvedených cílů, které vyznívají veskrze pozitivně, se v *Koncepci* vyskytují i další, jako např. podpora vlastnictví, národního jazyka atd. V této práci je rozvádět nebudeme, nicméně považuji za vhodné je zmínit.

Statistické porovnání českého a ruského školství

Zde je výběr ze statistických výzkumů posledních let a porovnání některých ukazatelů života pedagogů v Rusku a Česku.

- Průměrná ruská mzda byla v roce 2021 přibližně 56 500 rublů, což odpovídá přibližně⁸ 24 500 korun [11]. Průměrný měsíční plat učitele velmi záleží, na jaké úrovni vzdělávání působí. Nejnižší platy jsou v předškolním vzdělávání, kde průměrná mzda v roce 2021 činila přibližně 38 800 rublů (16 900 Kč). V obecném vzdělávání, tedy na školách poskytujících 11 let školní docházky, se platy pohybují okolo 44 000 rublů (19 100 Kč). Platy univerzitních pedagogů pak průměrně přesahují 100 000 rublů (43 500 Kč) [12].
- Jelikož však učitelé nemají zaručenou mzdu, existují případy, kdy jsou dostávají za svou práci méně, než je minimální mzda [13].
- Pro srovnání: průměrná mzda v ČR v roce 2021 – 37 800 Kč [14]
průměrný plat učitele – cca 45 000 Kč [15].
- Do jedné třídy chodí v ČR ve veřejném školství průměrně 21,1 žáků, což je stejné číslo, jako je průměr v zemích OECD. V Rusku je to pak 20,4 žáků na jednu třídu. V soukromém školství jsou pak počty nižší (ČR – 14,8; Rusko – 13,6) [16].
- Na jednoho učitele připadá v ČR ve veřejném školství 18,5 žáků, v Rusku 23,5 žáků. Průměr zemí OECD je pak 14,5 žáků. Tyto údaje se vztahují na žáky do 15 let věku. V soukromém školství jsou pak počty nižší (ČR – 12,6; Rusko – 12,1) [16].
- Univerzitní vzdělání má podle zprávy OECD z roku 2013 v ČR pouze necelých 20 % obyvatel, v Rusku je to pak více než 50 %⁹[17]. Tento nepoměr je daný pracovním trhem, kdy se v Rusku bez alespoň nějakého univerzitního vzdělání velmi těžko shání jakákoliv kvalifikovaná práce¹⁰.
- Zajímavostí je, že v ČR na rozdíl od Ruska není povinností dokončit (či vůbec začít) středoškolské vzdělávání. V ČR je tedy cca 78 % lidí s dokončeným středním vzděláním nějakého typu, zatímco v Rusku je to prakticky 100 % [17].
- Obě země vydávaly v roce 2010 na školství přibližně stejný podíl HDP – necelých 5 %. Průměr OECD byl však v tomto roce přes 6 %. V ČR však větší část těchto prostředků šla na první a druhý stupeň vzdělávání (MŠ, ZŠ, SŠ, VOŠ), v Rusku pak na univerzitní vzdělávání. Zajímavé je rovněž to, že po ekonomické krizi mezi lety 2008 a 2010 začala většina zemí OECD včetně ČR vynakládat větší část veřejných prostředků na školství, v Rusku však k téměř žádné změně nedošlo [17].

⁸ Kurz rublu je od počátku invaze velmi nestálý, v době psaní tohoto textu, tj. září 2022, se pohyboval mezi 0,40 a 0,45 rublu za 1 Kč.

⁹ Jsou započítáni pouze lidé v aktivním věku, tzn. věková skupina 25-64 let.

¹⁰ Tato informace pochází pouze z ústních svědectví ruských občanů, čtenáři nechtějí ji tedy berou s určitou rezervou.

Závěr

V této práci jsem popsal vzdělávací systém v Ruské federaci, přípravu pedagogů, a nakonec uvedl vybrané statistické ukazatele porovnávající Rusko s Českou republikou. Stěžejními informacemi této seminární práce jsou z mého pohledu následující body:

- Každý žák má povinnost studovat 11 let školní docházky.
- Jednotné závěrečné zkoušky jsou zároveň přijímacími zkouškami na vysoké školy
- Učitel v mateřské škole a na prvním stupni základní školy nepotřebuje vysokoškolské vzdělání
- Více než polovina populace má vysokoškolské vzdělání, což je v zemích OECD vysoký nadprůměr
- Průměrná mzda učitele v Rusku je menší, než celková průměrná mzda

Literatura¹¹

[1] *Russian education system*. Dostupné z: <https://apnnic.net/country-profile/russia/https-apnnic-net-country-profile-russia-education-system/> (cit. 15.9.2022)

[2] *Unified State Examination 2008 in Russia*. Andrianova, Nadezhda (2008). RIA Novosti, June 13, 2008. (cit. 15.9.2022)

[3] *Statistics: number of schools by type and year*" Ministry of Education and Science. 6 October 2008. (cit. 16.9.2022)

[4] Statistický úřad UNESCO. Dostupné z: EDUCATION TRENDS IN PERSPECTIVE ANALYSIS OF THE WORLD EDUCATION INDICATORS 2005 Edition (cit. 20.9.2022)

[5] „Россия присоединилась к Болонской конвенции". RIA Novosti. 18 September 2003. Dostupné z: <https://ria.ru/20030918/436076.html> (cit. 22.9.2022)

[6] [https://en.wikipedia.org/wiki/Ministry_of_Education_\(Russia\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Ministry_of_Education_(Russia))

[7] https://en.wikipedia.org/wiki/Education_in_Russia#Unified_state_examinations

[8] *Teacher training in Russia*. Dostupné z: <https://www.russia-education.info/k12/teacher-training-in-russia.html> (cit. 22.9.2022)

[9] *PEDAGOGICAL EDUCATION IN RUSSIA: CHALLENGES, PROSPECTS, AND QUALITY ASSURANCE*. Kulikovskaya, Irina & Andrienko, Anna. (2015). CBU International Conference Proceedings. 3. 343. 10.12955/cbup.v3.621. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/283826861_PEDAGOGICAL_EDUCATION_IN_RUSSIA_CHALLENGES_PROSPECTS_AND_QUALITY_ASSURANCE (cit. 22.9.2022)

¹¹ Od začátku ruské invaze na Ukrajinu jsou všechny vládní webové stránky nedostupné. Z tohoto důvodu byly použity sekundární či starší zdroje.

- [10] Концепцию подготовки педагогических кадров для системы образования на период до 2030 года. Dostupné z: <http://static.government.ru/media/files/5hVUIZXA2JMcPrHoJqfohMeoToZAwA5.pdf> (cit. 22.9.2022)
- [11] Russian average wage. Dostupné z: <https://www.statista.com/statistics/1010660/russia-average-monthly-nominal-wage/> (cit. 22.9.2022)
- [12] Russian teacher salary. Dostupné z: <https://www.statista.com/statistics/1239588/russian-teacher-salary-by-education-level/> (cit. 22.9.2022)
- [13] *Learning To Get By: Russian Teachers Bemoan Low, Unpredictable Wages*. Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/russia-teachers-low-wages-extremism/31616182.html> (cit. 23.9.2022)
- [14] *Průměrné mzdy – 4.čtvrtletí 2021*. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/prumerne-mzdy-4-ctvrtleti-2021> (cit. 23.9.2022)
- [15] *Platy učitelů od ledna 2022: tabulky, průměry, mediány*. Dostupné z: <https://www.kupnisila.cz/platy-ucitelu/#prumery> (cit. 23.9.2022)
- [16] Education at glance 2021 – OECD indicators. Dostupné z: <https://www.oecdilibrary.org/sites/e2f6a260en/index.html?itemId=/content/component/e2f6a260-en> (cit. 23.9.2022)
- [17] Education at glance 2013 – OECD indicators. Dostupné z: [https://www.oecd.org/education/eag2013%20\(eng\)--FINAL%2020%20June%202013.pdf](https://www.oecd.org/education/eag2013%20(eng)--FINAL%2020%20June%202013.pdf) (cit. 23.9.2022)